

**Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar
Doktori Iskola**

Saller-Szőke Noémi

**A szaxofon-cselló párosának kamarazenei
lehetőségei**

A két hangszer hangszínbeli illeszkedésének bemutatása
Edison Denisov szonátáján és a Misstiq Duónak komponált
műveken keresztül

DLA-értekezés
tézisei

Témavezető:
Dr. habil. Keresztes Nóra – egyetemi docens,
Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

2022.

A kutatás tárgya

Disszertációm középpontjában a szaxofon és a cselló párosának kamarazenéje áll. Megvizsgáltam a két hangszer akusztikai tulajdonságait, valamint hangszínbeli illeszkedésüket négy kamaraművön keresztül mutatom be. Jómagam alapítója vagyok Magyarország első szaxofon-cselló duójának – a Misstiq Duónak – e kamaraformáció különlegessége ösztönzött ezen disszertáció megírására. Hazánkban és világszerte is igen ritka a szaxofon-cselló kettőse, ezt tükrözi az oly kevés eredetileg is erre a formációra íródott repertoár mennyisége, ezért úgy éreztem, hogy szeretnék hozzájárulni ahhoz, hogy a fúvós-vonós duók népszerűségét növelhessem zenészek és zeneszerzők között is. Ennek érdekében a XVIII. Szaxofon Világkongresszusra felkértem két zeneszerzőt, hogy komponáljanak duónk számára új műveket, melyek ősbemutatója a kongresszuson történt 2018-ban Zágrábban. Ezen darabok jelennek meg a kutatásomban is, kiegészítve Edison Denisov szonátájával altszaxofonra és csellóra, mely alapműnek számít erre az összeállításra.

Adolf Sax olyan hangszert kívánt létrehozni, amely a vonós hangszerek kültéri megfelelője lett volna. Sax olyan hangszert álmódott meg, mely a vonósok hangkarakteréhez közelít, de több erővel és intenzitással rendelkezik. E törekvés a hangszer megalkotásával kapcsolatosan azt eredményezte, hogy a szaxofon különösen jól képes összeolvadni a cselló hangszínével, melyet kutatásom során is megerősíthettem. Mivel kortárs zeneműveken keresztül vizsgáltam a két hangszer illeszkedését, ezért fontosnak éreztem bemutatni a kiterjesztett kortárs szaxofontechnikákat is.

A kutatás módszere

Ahhoz, hogy pontos képet kapjak a fúvós-vonós duók népszerűségéről, fontosnak tartottam a repertoár felkutatását. Ennek érdekében egy katalógust állítottam össze disszertációm mellékleteként az általam talált kiadott fúvós-vonós művekről. Úgy érzem, az adatok igazán önmagukért beszélnek, mely szerint eddig 201 darab művet (2022.) találtam fúvós-vonós duó összeállításra.

Ezen belül is a fafúvósok és vonósok kettőse a népszerűbb. Ez valószínű nem véletlen, köszönhetően a hangszerek adottságainak. A repertoár szűkösége is azt bizonyította, hogy nincs igazán elterjedve e két hangszer család párosításának gyakorlata. A feltárt adatok alapján úgy vélem, hogy van létjogosultsága a fúvós-vonós párosítás népszerűsítésének, hiszen még kevés mű íródott e duók számára és ez által sok remek lehetőségtől esnek el zenészek, zeneszerzők, tanulók, tanárok és a közönség is.

A továbbiakban specifikusan a szaxofon-cselló kettősével foglalkoztam. Elsősorban szaxofonos oldalról mutatom be ezt a felállást, de nem kihagyva a csellistát sem. Válaszokat kerestem zenei érzéseimre, melyeket meg is kaptam akusztikai méréseink során. Dr. Pap János fizikus segítségével megvizsgáltam a szaxofon és a cselló hangkarakterét és választ kaptam arra, hogy ez a formáció miért is olyan különleges a maga lehetőségeivel, mi az, ami igazán összeköti a két hangszer hangkarakterét. Arthur Benade fizikus (1925-1987) átlagspektrum mérései (Conn-altszaxofon) is azt jelzik, hogy a szaxofon a rézfúvós hangszerekhez képest jóval kevesebb felhanggal rendelkezik. Kb. 5000 Hz felett már alig találunk felhangot a c1-h1 intervallumban – ez a tulajdonsága kifejezi az énekhanghoz való kifejezett hasonlóságát – a szaxofon „éneklő” hangszer. A két hangszert, tulajdonképpen indirekt módon, az énekhang, az éneklő hangkarakter köti össze. A cselló hangja valódi tenorhang, a magasban kicsit préselt, nazális, ami számos énekes hangjára jellemző. Az altszaxofon *esz – esz3* hangterjedelme a női énekes alt (*f-b2*) hangterjedelmét foglalja magába. Tehát leegyszerűsítve mondhatjuk, hogy egy férfias, diszkantban nazálissá váló hang játszik együtt egy telt, érett, kicsit öblös nőies hanggal a cselló-altszaxofon duókban.

A disszertációmban négy kamaraművel foglalkozom, melyek mind kortárs zeneművek, így fontosnak éreztem érintőlegesen foglalkozni a kiterjesztett kortárs szaxofon technikákkal is, összevetve azokat a cselló hangszíneivel és szerepköreivel. Magyar nyelven nem áll rendelkezésre szakirodalom a szaxofon kortárs technikáiról, így próbáltam írásomat úgy összeállítani, hogy az hasznos anyag legyen szaxofonosoknak, akik e technikákkal még csak ismerkednek. A „kiterjesztett szaxofontechnikák” vagy

a „modern szaxofontechnikák” fogalmát nagyon nehéz lenne definiálni, hiszen a lehetőségek tárháza egyre inkább bővül, így én ezt a kifejezést értem valamennyi hangra, színre, effektekre és előadói készségre – amelyek a megszokott hangszerkezelési módon túlmutatnak. Ide sorolhatjuk az *altissimo* regisztert, a körlégzést, a *slap* hangindításokat, a multifóniákat, a mikrotonális skálákat, a hangszín trillákat, a dupla nyelvet, a *growl-t* (éneklés és szaxofonozás egyszerre), a *subtone-t* és minden olyan technikát, ami kizökkent bennünket a klasszikus előadói stílusból. A modern hangszerkezelési lehetőségek mellett egyes technikákat akusztikus segítségével is megvizsgáltam, valamint példákat kerestem arra, hogy a disszertáció alapját adó művek zeneszerzői hogyan használják a szaxofon hangszíneit a cselló adottságaival párosítva.

A szaxofon és cselló igazán szoros kapcsolatát és lehetőségeit a már említett kamaraműveken keresztül mutatom be, ahol a kiindulópont az egyik legmeghatározóbb darab ezen formációra – Edison Denisov szonátája altszaxofonra és csellóra. Bár Denisov (1929-1996) a szó szoros értelmében nem kortárs zeneszerző, műve mégis a kortárs zeneirodalomhoz sorolható (köszönhetően komponálási stílusának, valamint a modern technikák használatának) és alpmű a szaxofon-cselló kettősére. Egy komplex alkotás, mely próbára teszi szólista és kamarazenei szerepben is az előadókat, a szonáta műfaj kortárs innovációja. Igazi formai határok nincsenek a műben, csak különböző mintázatú részeket használ, melyek formailag nem válnak el egymástól. A dolgozatomban leírt elemzés gyakorlati segítség lehet az előadásra vonatkozóan. Sikerült egy rövid, de tartalmas és hasznos elemzést készítenem, mely nagyban segíti mind a tanulási folyamatot, mind az előadási koncepció kialakítását – melyet magam is megtapasztaltam az elemzés elkészítése során.

Ezután a választásom három olyan műre esett, melyeket a duónknak komponáltak a zeneszerzők, így erős a személyes érintettségem is. A művek elemzésénél bemutatom a zeneszerzőket, a darabok történeti és elméleti hátterét, az összeállításukat és szerkezeti egységeiket, valamint a saját előadói rutinból szerzett tapasztalatokat is. Fontosnak éreztem az előadói aspektust előtérbe helyezni, ezzel segítve a megértést, tanulást és előadást más zenészek számára is.

A dolgozatomban szereplő művek:

Edison Denisov: *Sonata for Alto Saxophone and Cello* (1994)

Stanislava Gajić: *Echoes of Goldenpine Woods* (2018)

Stanislava Gajić: *Night train* (2018)

Balogh Máté: *Rubaiyat of Omar Khayyam* (2018)

Bemutatom Stanislava Gajić szerb zeneszerző egy átíratát – *Echoes of Goldenpine Woods*, majd a *Night train* című darabját – mely szintén már egy korábbi művének dallamvilágára alapozza hangulatát. Mind a két darabja mitológiai háttérrel rendelkezik és ez fellelhető a művek hangzásában is, de érdekesnek találom azt is, ahogyan a zeneszerző ötleteket kölcsönöz egy másik kor zeneszerzőjétől, André Jolivet-től. Készítettem egy összehasonlító elemzést is ezen ok apropóján – A. Jolivet: *Chant de Linos* és S. Gajić: *Night train* című darabja között. Az elemzések és kutatások világossá tették Gajić egyedi stílusát művészetében, mely csak keveset változik a hangszerösszeállítások függvényében. Hasonlóképpen alkalmazza a szaxofon-cselló duót, mint a zenekari hangzást vagy egy trió felállást, vagy akár úgy, mint Jolivet a fuvola-zongora kettősét. Művei könnyen befogadhatók, jól játszhatók, de talán kevésbé aknázza ki a szaxofon-cselló párosában rejlő lehetőségeket.

Balogh Máté a fiatal magyar zeneszerzők egyik kiemelkedő alakja. Duónknak írt műve irodalmi háttérrel rendelkezik. Az ókori perzsa világ és költészet ihlette mű valóságyszerűen teszi hallhatóvá a közönség számára is ezt a világot, miközben zseniálisan alkalmazza a tenorszaxofon és cselló azonos hangtartományát, olyannyira, hogy a hallgatónak sokszor nehéz eldönteni, mikor ki játszik. A *pseudounisono* könnyedén összezavarhatja a hallgatóságot, miközben a zene nem áll meg, a hangszerek folyamatos mozgásban vannak. Ezt az „áramlást” töri meg egy statikus anyag, amely a mai világot szimbolizálja. A darab folyamán megváltozik a két különböző karakterű anyag terjedelme, a statikus anyag egyre hosszabb lesz, míg a perzsa zenei anyag rövidül – ezáltal az utolsó rész, mely a perzsa zenei anyagot tartalmazza már csak egy ütemből áll.

A kutatás eredménye és következtetései

A disszertációm elsősorban saját élményeimen és tapasztalataimon alapul. Olyan témát választottam, amelyről még nagyon kevés írás született, Magyarországon még senki sem foglalkozott vele, kevés a fellelhető irodalom és kottaanyag, ezáltal kutatásom és dolgozatom újdonságnak, hiánypótlónak számíthat. Teljesen új terepre tévedtem szaxofonosként akkor, amikor elkezdtem csellistával duó formációban játszani és ennek az újdonságnak az íze adta meg azt a kezdeti lendületet, hogy ezt minél több emberrel megismertessem. Szerettem volna mélyebbre ásni a két hangszer közötti kapcsolatban, személyes érzéseimet megmagyarázni a tudomány által biztosított lehetőségekkel. Talán a zeneszerzők még nem is gondolkodtak igazán azon, hogyan lehetne a két hangszer család hangszereit párosítani úgy, hogy azok a legtöbbet kiadhassák magukból, pedig egy jó párosítás által ezek a hangszerek képesek egymásba olvadni, egy hangszerként játszani vagy akár teljesen külön szólni, hatalmas távolságot tartva egymástól. Ezeket a lehetőségeket tanulnia és éreznie kell a zeneszerzőknek és zenészeknek egyaránt.

Kutatásom innovációja, hogy egy ritka hangszerpárosítással végeztem olyan akusztikai méréseket, melyek válaszul szolgálnak azokra az érzésekre, melyeket játék közben éreztem, valamint olyan darabokon keresztül is bemutatom a hangszerek párosítását, melyekkel előttem még nem foglalkozott senki sem. A kiterjesztett kortárs szaxofontechnikák magyar nyelven való bemutatása és akusztikai mérésük hiánypótló írás magyar nyelven. Denisov szonátája remek kiindulópont volt mind az együttjátékra, mind az elemzésre és segített annak felismerésében is, hogy modern szemlélettel hogyan lehet a hangszerek tulajdonságait teljesen kiaknázni, feszegetve az előadók határait. Stanislava Gajić és Balogh Máté műveinek különlegessége pedig abban rejlik, hogy a duónk felkérésére készültek egy fontos eseményre. Lehetőségem volt megvizsgálni és bemutatni a mai zeneszerzők viszonyulását a szaxofon-cselló kettőse iránt, a két hangszer egyedi és egymással való használatát.

Irodalomjegyzék

- Dr. Szabó Csaba, „*A dervisek tánca – forgás, szertartás, transz*”,
<http://drszabocsaba.hu/index.php/12-videok/15-keringo-dervisek> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2020. 06. 20.)
- Farhat, Hormoz [2012] „*Persian Music*” – *An Introduction to Persian Music*, Catalogue of the Festival of Oriental Music, University of Durham, Egyesült Királyság. <http://www.dl.edi-info.ir/An%20Introduction%20to%20Persian%20Music.pdf> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2021. 07. 15.)
- Guarnuccio, Bryan Arthur [2006] *André Jolivet's Chant de Linos (1944): A Sentential Analysis*. Master's Thesis, College of Bowling Green State University. <https://www.docin.com/p-1792949774.html> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2022. 03. 02.)
- http://composers.rs/en/?page_id=2754, (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2020. 06. 15.)
- <http://www-personal.umich.edu/~cyoungk/denisovbio.htm> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2022. 03. 02.)
- <http://www.aitotours.com/aboutiran/14/iranian-calendar/default.aspx> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- <http://www.imm.hu/hu/programs/view/68,Argavani+konzert+-+hagyomanyos+irani+nepzene?type=archive> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- <https://baloghmate.com/hu/> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- <https://bmc.hu/hirek/balogh-mate-interju> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- https://en.wikipedia.org/wiki/Persian_traditional_music?fbclid=IwAR1cUHqxsT7tVE1tb3O6qio4olaaobhRPU3ttUiFaARj8mQpDok_VIdDb2A (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- https://makam.hu/makamnet/mediatukor_bovebben.aspx?kod=16&nyelv=0 (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)

- <https://www.nytimes.com/1996/11/26/arts/edison-denisov-67-avant-garde-composer.html> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2019. 05. 27.)
- https://www.worldhistory.org/Omar_Khayyam/ (Hálózati közlés, a letöltés időpontja 2021. 07. 15.)
- Jolivet, André *Chant de Linos for flute & piano*, Description by Joseph Stevenson <https://www.allmusic.com/composition/chant-de-linos-for-flute-piano-mc0002370705?cmpredirect> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2022. 03. 02.)
- Kayyam, Omar [1997] *A mulandóság mámore, Száz rubái 14 magyar műfordító 268 magyar változatában*, Budapest, Terebess kiadó, válogatta Steiner Ágota.
- Kháyyám, Omár [1943] *Rubáiyát A perzsa csillagász költő versei*, Budapest, Új idők kiadó, Szabó Lőrinc fordítása.
- Kholopov, Yuri and Tsenova, Valeria [1995] *Edison Denisov*, Chur, Harwood Academic Publishers, Fordította Kohanovskaya, Romela.
- Kientzy, Daniel [1982] *Les Sons Multiples*, Paris, Éditions Salabert.
- Londeix, Jean-Marie [1989] *Hello! Mr. Sax, or Parameters of the Saxophone*, Paris, Alphonse Leduc.
- Michat, Jean-Denis [2010] *Un Saxophone Contemporain*, Paris, www.jdmichat.com.
- Murphy, Patrick [2013] *Extended Techniques for Saxophone, An Approach Through Musical Examples*, Doctorate research, Arizona State University.
- Pap János [1994] *A hangszerakusztika alapjai*, Budapest, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Hangszerészképző Iskolája.
- Pap János [2007] „Bravo, Monsieur Sax!”, *Természet Világa*, 138. évfolyam, 9. szám, szeptember.
<http://www.termeszetvilaga.hu/szamok/tv2007/tv0709/sax.html> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2019. 12. 27.)
- Priest, Danielle [2001] *Researching the Recital*, aki idézi: Colosimo, Kelly. *André Jolivet's Chant de Linos and the Paris Conservatory Morceaux de Concours*. Master's thesis, California State University, Long Beach.

- Raschèr, Sigurd M. [1977] *Top-Tones for the Saxophone*, 3rd edition, New York, Carl Fischer, (1st ed. in 1941).
- Rousseau, Eugene [2002] *Saxophone High Tones*, 2nd edition, Saint Louis, MMB Music, Inc., (1st ed. in 1978).
- Szabó Sándor [2017] *Zenebölcséleti elmélkedések a kortárs / modern zeneiség XX. és XXI. századi zenei paradigmájában*, Vác, Akusztikus Gitárzene Egyesület.
- Teal, Larry [1963] *The Art of Saxophone Playing*, United States, Summy-Birchard Muic.
- VanPelt, Michael [2013] *A Performers Guide to the Music of Edison Denisov: Understanding the Interpretive Implications of his Musical Language in Sonata for Alto Saxophone and Piano, Deux Pieces, and Sonata for Alto Saxophone and Cello*, PhD diss. University of Cincinnati.
- Vinaver, Stanislav [1921] *Gromobran svemira*, Manifest ekspresionističke škole, Beograd, Albatros.
- Weber, Brent Michael [2014] *An annotated bibliography of selected published repertoire and performance guide for saxophone-cello duos*, DLA diss. University of Georgia.
- Weber, Henri [1926] „*Sax-Acrobatix: The Book of Saxophone Stunts and Tricks*”, New York, Belwin, Inc., <https://tamingthesaxophone.com/saxophone-effects> (Hálózati közlés, a letöltés időpontja: 2020. 04. 06.)
- Weiss, Marcus – Netti, Giorgio [2010] *The Techniques of Saxophone Playing*, Kassel, Bärenreiter-Verlag.